

О. П. Тимошенко,
старший викладач кафедри банківської справи
та фінансового моніторингу,
Національний університет державної податкової служби
України (м. Ірпінь)

ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

У статті досліджено проблеми банківської системи на сучасному етапі та запропоновано можливі шляхи їх вирішення.

In the article investigational problems of the banking system on the modern stage and the possible ways of their decision are offered.

Ключові слова: банківська система, капіталізація, ліквідність, фінансова стійкість, корпоративне управління, інформаційна відкритість, оцінка ризиків, капітал банку, управління, банківський нагляд.

Keywords: banking system, capitalization, liquidity, financial firmness, corporate management, informative openness, estimation of risks, capital of bank, management, bank supervision.

ВСТУП

Актуальною проблемою сьогодення є недовіра населення до банківської системи України. Після проведення соціологічного опитування населення показник рівня довіри до банківської системи "абсолютно не довіряю" становив 28,4 %, а "абсолютно довіряю" — 26,9 %, тобто баланс довіри є від'ємним і становить — 1,5 %. У динаміці показників, які характеризують стан вітчизняної банківської системи, відбувається певне зростання, але вони не відображають тих проблем, що можуть негативно позначитися як на розвитку банківської системи, так і на соціально-економічному розвитку країни в цілому.

Банківська система України вкладається в усі нормативні показники щодо адекватності регулятивного капіталу, але з 2004 року відбувається зниження адекватності регулятивного капіталу банків з 15,11 % до 13,92 % у 2008 році. Існують проблеми з формуванням регулятивного капіталу, адекватністю формування ризиків, які регулюють банківсь-

ку діяльність. Розмір статутного капіталу від 5—10 млн євро мають 37,6 % діючих банків, тобто нормативу дотримано, але виникає багато питань щодо подальшого розвитку банківської сфери і фінансової стійкості банків під впливом різних об'єктивних чинників впливу.

Кредитна політика в Україні на сьогодні є недосконалою. На початок 2008 року ставка за депозитами як у національній, так і в іноземній валюті менша за ставку за кредитами в 1,9 разів. На 01.01.2008 р. обсяг іпотечних кредитів становив 51,89 млрд грн., що більше на 24,88 млрд грн. за попередній період. В Україні немає розвиненого ринку похідних цінних паперів, як у США, тому порівнювати можливість настання іпотечної кризи в Україні не доводиться. Частка проблемних кредитів (прострочених і сумнівних) від 485 507 млн грн., наданих кредитів становить 1,3 %, чий показник не можна вважати дійсним, оскільки багато українських банків достовірної інформації про свій стан не надають.

Процес євроінтеграції України та залучення її фінансової системи в глобалізовану світову призвів до суттєвого збільшення участі іноземних інвесторів у функціонуванні банківської системи. Поки що це відбувається шляхом придбання діючих українських банків, а в найближчому майбутньому вони отримають змогу створювати в Україні філії власних банків. Зростання присутності іноземного капіталу у банківській системі України є позитивним явищем для споживачів, адже: зростає рівень банківських технологій, розширюється перелік банківських товарів. Для вітчизняних банків це означає: підвищення конкуренції, зростання ймовірності процесів поглинання, консолідації власних активів.

Іноземні інвестори купують за дуже високими цінами навіть низькорентабельні українські банки. Їхня мета — за допомогою банку "прокласти" дорогу своєму капіталу в національну економіку й отримати прибутки. Переплачуючи, іноземці намагаються підвищити прибутки своїх банків, кредитуючи економіку України за високими відсотковими ставками. Крім того, вони користуються дешевшими ресурсами — не коштами фізичних осіб, а кредитними ресурсами материнської структури, отримуючи високі прибутки. Кредити не дешевшатимуть, програє економіка країни, підприємці, вкладники; виграють лише іноземні власники банків. Ще один мінус денационалізації банків — скорочення темпів їх капіталізації. У 2000 році Україна мала найнижчий рівень капіталізації порівняно з Естонією, Польшею та Литвою. За чотири роки активної купівлі іноземцями банків у цих країнах темпи капіталізації уповільнились, Україна ж власними силами змогла вийти на друге місце [4, с. 8—9].

Під впливом інтеграції і технічних нововведень сформувалися досить сприятливі передумови для підвищення мобільності капіталів (поява транснаціональних банків, глобальних інтегрованих ринків тощо). Інтернаціоналізація фінансово-кредитної інфраструктури спричинилася до створення ТНБ, які стали одними з головних суб'єктів сучасної глобальної фінансової системи. Початковим мотивом міжнародної діяльності ТНБ було прагнення обслуговувати потреби у фінансуванні експортно-імпортних операцій своїх основних клієнтів — зарубіжних філій транснаціональних компаній (ТНК) [5, с. 60].

Важливою проблемою є не тільки зростання обсягу капіталу, але і його якості, що забезпечує реалізацію захисної функції банківського капіталу. З цієї метою Націо-

нальний банк останнім часом вніс ряд змін до нормативно-правових актів, спрямованих на:

— удосконалення порядку розрахунку регулятивного капіталу з метою "очищення" капіталу від "нереальних" джерел формування;

— підвищення ліцензійних вимог до рівня капіталу при здійсненні ними окремих банківських операцій, зокрема, це стосується операцій в іноземній валюті та з банківськими металами, операцій з довірчого управління коштами, інвестицій у статутні фонди юридичних осіб;

— підвищення значень економічних нормативів, що регулюють операції з інсайдерами та зміни підходів до їх розрахунку.

Проблемам фінансової глобалізації, визначенню місця й ролі банків і їх проблем присвячено праці таких відомих іноземних учених, як Дж. Маршал, Ж. Герар, Р. Ринутро, В. Хапкель, С. Долгов, І. Хомевич. Серед вітчизняних дослідників назвемо О. Барановського, З. Васильченка, Б. Губського, Д. Гладких, В. Гейця, О. Дзюблюка, А. Криклія, В. Зимовця, З. Луцишина, Б. Луціва, В. Міщенко, Ю. Пахомова, О. Рогача, О. Шниркова, М. Савлука, С. Соколенка та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

В останній чверті ХХ століття у світі суттєво змінилися умови банківської діяльності: посилилася конкуренція між кредитними установами, знизилася рентабельність традиційних банківських операцій, збільшилася у структурі послуг банків частка небанківських продуктів, погіршилася якість активів і різко зросли ризики. Це негативно вплинуло на спроможність кредитних інститутів протистояти фінансовим труднощам і призвело до підриву стабільності й консолідації світової банківської системи. Посилення інтеграції фінансових ринків викликало потребу в уніфікації вимог до діяльності банків різних країн, стандартизації підходів до оцінки капіталу, активів, ліквідності і ризиків. Базельський комітет розцінює необхідність посилення фінансової стабільності в банківській сфері як зростаючу проблему міжнародного значення. Втіленням міжнародних вимог до діяльності кредитних установ є Базель II, основна мета якого — сприяння адекватній капіталізації банків, удосконалення систем управління ризиками і, як наслідок, посилення стабільності банківської системи в цілому, а отже, зменшення ймовірності виникнення проблемних і нестабільних банків.

РЕЗУЛЬТАТИ

Зважаючи, що банкрутство банківської установи, особливо якщо вона є системною, може викликати

ланцюгову реакцію в усій банківській системі держави, — своєчасне виявлення ризикового банку є важливим завданням національного банку кожної країни. Національний банк України має бути готовим до роботи з нестабільними банками і спроможним своєчасно виявити проблемний банк.

У таких випадках, враховуючи потребу зберегти довіру до банківської системи, керівник Національного банку повинен прагнути зберегти вартість активів банку з мінімального порушення його операцій та мінімізації витрат на врегулювання ситуації. Припинення діяльності банку як юридичної особи допускається лише тоді, коли було вжито всіх необхідних заходів, але вони не дали позитивного ефекту.

Ефективне здійснення нагляду залежить від застосування належних нормативних, бухгалтерських та юридичних засад, сформульованих у Базельських основних принципах ефективного банківського нагляду. Слід чітко визначити симптоми та причини банківських проблем [3].

У тому ж році Базельський комітет підготував документ про "Посилення корпоративного управління в банківських організаціях". У ньому зазначалося, що необхідною умовою корпоративного управління повинна стати прозорість інформації, яка дає учасникам ринку змогу оцінити ефективність системи управління і контролю за ризиками в банку. У 2004 році прийнято Базель II, де висунуто ще суворіші вимоги щодо розкриття інформації на основі принципу максимальної прозорості. Підвищення вимог до якості інформації і стандартів її розкриття — одна з найважливіших причин, яка має спонукати банки відповідальніше ставитися до управління ризиками та організації корпоративного управління і внутрішнього контролю.

Базельський комітет загострив увагу на ролі законодавчих органів, державних регуляторів фінансових ринків, аудиторів і банківських асоціацій у створенні сприятливого середовища для формування й розвитку системи корпоративного управління в банках, а також наголосив на важливості формулювання органами банківського нагляду рекомендацій щодо організаційних структур і методів здійснення корпоративного управління в кредитних організаціях.

Про сучасний рівень корпоративного управління, на наш погляд, можна судити з двох чинників:

- 1) інформаційної відкритості банку;
- 2) наявності ефективного механізму регулювання корпоративних конфліктів і конфлікту інтересів.

Відомо, що дані про структуру

власності банку, його акціонерів, відомості про облікову політику та інша звітна інформація відіграють важливу роль при оцінці ринком реальної вартості банку, його можливостей одержати фінансові ресурси за несприятливої кон'юнктури. Інформаційна відкритість дає також змогу значно зменшити ризик репутації, сприяє створенню позитивного іміджу; що в свою чергу впливає на спроможність банку встановлювати нові відносини з контрагентами, надавати нові послуги або підтримувати існуючі контакти. На жаль, українські кредитні установи характеризуються низьким рівнем публічного розкриття інформації. За даними дослідження, середній показник розкриття інформації банків у 2006 році становив 42%. Лиш у восьми банках цей показник перевищив 50%, а максимальне значення становило 62%. Мова йде про Укрексімбанк (показник 62%), "Хрещатик" (61.6%), ТАС-Комерцбанк (61.5%), Кредитбанк (56.К%), ВАБанк (54.0%), Укрсоцбанк (53.6%), Укрсиббанк (53.3%) і "Форум" (50%) [2]. Найефективнішими джерелами інформації виявилися веб-сайти банків, на яких розкривалося 41% значущої інформації.

Відносно повно розкривалася інформація щодо структури власності, зокрема інформація про власників із часткою понад 10% капіталу банку, а також значна частина фінансової інформації, особливо в обсязі щорічної фінансової звітності, яку подадуть Національному банку України. Найменше розкрито відомості щодо спостережної ради і менеджменту.

За даними дослідження, у банків, які випустили публічні облігації, рівень прозорості в середньому на 8—9% вищий, причому за всіма джерелами розкриття інформації. Інший суттєвий висновок: механізми розкриття важливої для інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених осіб інформації мусять удосконалити також регулюючі органи. Зауважимо, що рівень розкриття інформації у вітчизняному банківському секторі вищий порівняно з іншими секторами економіки. Це зумовлено головним чином вимогами регулюючого органу — Національного банку України, а також усвідомленням банками значення корпоративного управління для досягнення поставлених цілей. Друга складова — наявність ефективного механізму регулювання корпоративних конфліктів та конфлікту інтересів — також віддзеркалює ступінь розвитку корпоративного управління в кредитній установі.

Як засвідчило дослідження корпоративного управління у банківському секторі України, проведене Міжнародною фінансовою корпорацією, кредитним установам дуже важко визначити функціональну

роль спостережної ради: вона або несе обмежену відповідальність, або бере занадто активну участь у повсякденній діяльності.

Таким чином, аналіз інформаційної відкритості й оцінка ефективності роботи щодо розв'язання корпоративних конфліктів та конфлікту інтересів дають підстави для висновку, що рівень корпоративного управління у вітчизняних банківських установах є доволі низьким.

Одним із інструментів поліпшення корпоративного управління, а отже, й фінансової стійкості кредитної установи, є збільшення кількості незалежних членів спостережної ради банку. Це стимулює розвиток капіталізації як системи в цілому, так і кожного банку зокрема. Незалежні члени СР повинні приділяти увагу таким аспектам системи корпоративного управління, як робота керівних органів, стан планування, розробка політики розвитку банку, управління персоналом, організаційна структура, системи контролю, управлінського інформування.

Українські банки, які прагнуть відповідати міжнародним стандартам корпоративного управління, вже значно збільшили кількість таких членів. Серед них ТАС-Комерцбанк, Укргазбанк, львівський "Дністер", харківський Мегабанк. Членами спостережних рад цих банків є представники міжнародних організацій, зокрема ЄБРР, установ Ірландії та Польщі.

Другий спосіб поліпшення фінансової стійкості кредитної установи — застосування принципів корпоративного управління в процесі оцінювання ризиків, пов'язаних із корпоративними клієнтами банку.

Контроль банку за використанням отриманих коштів менеджментом компанії позичальника запобігає їх використанню в інтересах окремих осіб чи груп із числа топ-менеджерів, забезпечує залучення цих коштів до розвитку підприємства, і таким чином підвищує ймовірність їх повернення. Зробити це можна шляхом досягнення домовленості з основними акціонерами компанії про обрання представників банку-кредитора до складу ради компанії. Такі умови могли б стати частиною кредитного договору.

Банки, що активно працюють у сфері кредитування корпоративного сектору, як правило, мають фахівців, здатних не лише правильно оцінити стан позичальника з огляду на ризик кредитора, а й дати висококваліфіковані консультації з питань фінансовою менеджменту, злиття і придбання компанії, підготовки емісії цінних паперів тощо.

Отже, фінансова стійкість банків має важливе значення для економіки України. По-перше, банки забезпечують концентрацію коштів; по-

друге — відіграють важливу роль в економічному розвитку суспільства. Крах навіть одного банку, як правило, призводить до масштабних наслідків, аніж можна передбачити, і зачіпає значно більше сторін порівняно з банкрутством компанії нефінансового сектору.

Стабільне функціонування банківської системи визначають два фактори:

1. Ефективна діяльність органів банківського нагляду.

2. Підвищення рівня корпоративного управління в кредитних установах.

Процес удосконалювання корпоративного управління є безперервним і тому потребує подальшого вивчення. При цьому головним предметом дослідження має стати механізм розмежування інституту власників та інституту управлінців, що, в свою чергу, гарантує ефективне розв'язання корпоративних конфліктів і захист економічних інтересів внутрішньокорпоративних груп.

Банківські труднощі, як правило, є результатом комбінації низки чинників, однак здебільшого вони є наслідком кредитних проблем, оскільки кредитування було й залишається основною сферою банківської діяльності. Найчастіше втрати за кредитами випливають із недоліків систем контролю та управління кредитними ризиками, що й спричиняється до виникнення проблем у діяльності банків.

Дійсно, надмірне роздування власних активів, капіталу, а також неухвалене ставлення до управління ліквідністю спричиняють виникнення проблемного банку. Аналіз фінансового стану банку здійснюють за низкою показників, найважливішими з яких є достатність капіталу, якість активів, ліквідність балансу, ефективність діяльності та рівня управління. Ці параметри використовуються як у нашій країні, так і в міжнародній практиці, зокрема у системі SAMEL. До речі, Національний банк України оцінює фінансовий стан і стабільність банківської установи за рейтинговою системою SAMELS, яка (порівняно з SAMEL) враховує також показник чутливості до ринкового ризику (S) [3].

Проблемою для Національного банку і вітчизняних банків загалом є прозорість і реалістичність оцінки активів та капіталу. Особливо важливо правильно оцінити регулятивний капітал банку. Для цього треба вилучити з активів і капіталу штучно створену їх частину: так звані "дуті" активи — (bubble assets). Щоб виявити їх, відповідальні банківські працівники повинні досліджувати ситуацію з недохідними активами конкретного банку або всієї банківської системи, залежно від масштабу за-

цікавленості.

Відповідно до статті 30 Закону України "Про банки і банківську діяльність" [1] капітал банку поділяється на основний і додатковий. Основний становлять сплачений і зареєстрований статутний капітал; розкриті резерви, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку; надбавки до курсу акцій і додаткові внески акціонерів у капітал; загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик у разі проведення банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів.

У разі затвердження Національним банком України додаткового капіталу можуть враховуватись нерозкриті резерви, резерви переоцінки (основних засобів та цінних паперів), гібридні капітальні інструменти і субординований борг. Причому сума коштів, яку включають у додатковий капітал, не може перевищувати 50% від розміру основного капіталу зі щорічним зменшенням на 20% від його первинної вартості протягом п'яти останніх років дії угоди.

На капітал другого рівня накладаються такі обмеження [2]:

— при розрахунку загальної суми регулятивного капіталу загальний розмір додаткового капіталу не може становити більш як 100% основного капіталу;

— розмір субординованого капіталу не може перевищувати 50% розміру основного.

Оскільки у додатковий капітал включається сума переоцінки основних засобів, розмір "дутих" активів тісно пов'язаний з оцінкою основних засобів. Ця сума має бути реальною, бо її завищення призводить до виникнення "дутих" активів, а заниження не дає змоги вчасно провести оновлення основних засобів, що теж впливає на розмір капіталу банку.

Отже, недючі основні фонди іноді подаються як діючі. Це робиться з метою зведення до мінімуму амортизаційних відрахувань.

Завищення оцінки основних засобів можливе, по-перше, через здійснення провлад витрат, які треба розглядати як витрати за рахунками основних засобів; по-друге — через застосування неправильної класифікації основних засобів; по-третє — шляхом використання надміру тривалого періоду амортизації; по-четверте — в разі купівлі основного засобу за ціною, котра перевищує ринкову.

Неправильне застосування правил бухгалтерського обліку щодо нематеріальних активів може призвести до того, що на балансі банку з'являться активи, які не мають реальної цінності, а тому збільшиться обсяг саме "дутих", недохідних активів. Отже, слід звернути увагу на

нематеріальні активи, вартість яких може істотно завищуватися, що знову ж таки вплине на розмір амортизаційних відрахувань. Оскільки амортизація нараховується на актив, якого реально не існує, невиправдано збільшаться витрати банку.

Ділові зв'язки, престиж і клієнтура в разі неплатоспроможності банку мають нульову вартість. Тому на цей актив не можна розраховувати як на джерело коштів для відшкодування вкладникам.

Базельський комітет у рекомендаціях із питань роботи з проблемними банками зазначає, що однією з передумов їх виникнення є проблема з ліквідністю. Ліквідність може викликати занепокоєння, коли запаси готівки та ринкових активів банку дають малу маржу для перебування понад рівнем, необхідним для діяльності, а отже, — малий простір для маневру в стресові часи.

Брак ліквідності може стати проблемою вже тоді, коли банк розширює свій портфель кредитів швидше, ніж здатен забезпечити адекватне, надійне фінансування. Втім, проблеми з ліквідністю часто є симптомом інших негараздів. Недовіра до банку стає помітною, наприклад, коли клієнти забирають свої депозити, а інші банки перекривають міжбанківські лінії. Проблемні банки зазвичай стають неплатоспроможними задовго до того, як стануть неліквідними. Керівники наглядових банківських структур мають різні вимоги щодо мінімальних рівнів ліквідності. Якщо вона падає нижче за встановлений мінімум, це зазвичай зумовлює низку дій керівника наглядової банківської інстанції, скажімо, вимогу від банку пояснення, як швидко планується відновити ліквідність на прийнятному рівні.

Якщо банк не в змозі відновити свою позицію ліквідності або зростає її нестабільність і критичне значення, вживають негайних дій. Керівник наглядової інстанції повинен висунути банку вимогу щодо підготовки докладного прогнозу готівкових потоків, наприклад, для наступних п'яти робочих днів. П'ятиденний період дасть змогу банку принаймні завершити поточний робочий тиждень, а керівник наглядової банківської інстанції може за цей час вирішити, чи треба банкові знову відкриватися на наступному тижні. На основі цих прогнозів, аби з'ясувати, як довго триватиме ліквідність банку, слід здійснювати стрес-тести у разі погіршення ситуації (тобто якщо втрати ліквідності не припиняються або не прискорюються). Також у прогнозі пливкових потоків банку необхідно враховувати передчасне вилучення та компенсування розмішених банком коштів щодо зобов'язань.

Науковці та практики світу постійно вивчають проблеми ліквідно-

сті. Метою аналізу, на нашу думку, має бути пошук найприйнятнішого рівня ліквідності банку (маємо на увазі водночас і максимізацію прибутку). Найефективнішим індикатором, який віддзеркалює ситуацію з ліквідністю банку, є норматив миттєвої ліквідності, оскільки інші нормативи свідчать, швидше, про неефективність управління активами банку. Маємо на увазі той факт, що ліквідні кошти повинні розраховуватися у короткостроковому періоді, в якому вони є дійсно ліквідними. Якщо ж ліквідні кошти у довгостроковій перспективі мають тенденцію до зростання, тобто невиправданого перевищення понад нормативне значення, встановлене Національним банком країни, тоді надлишок ліквідних коштів переходить у недохідні активи. Отже, з точки зору управління ліквідністю, для банку є важливим саме здійснення строкових операцій, які мають певний ступінь невизначеності.

Отже, можна зробити висновок про занадто високі показники рівня вказаних статей у банках України, що, безумовно, збільшує їх ліквідність, але зменшує резерви стосовно підвищення прибутковості банківської установи в цілому. Причиною такого перевищення в запасах ліквідних коштів може бути, зокрема, те, що банки стоять на межі виконання нормативів ліквідності або не вбачають альтернатив вкладенню вільних коштів. Також однією із причин цього може бути домінуюча у країні система розрахунків, зокрема готівкова. Таким чином, українські банки повинні ефективніше розпоряджатися наявними ресурсами та збільшувати ефект від операцій, тобто використовувати одну з комплексних моделей управління ліквідністю, яка б враховувала зміну активів і зобов'язань банку.

Підсумовуючи вищеописане, значимо, що для налагодження ефективної роботи з нестабільними банками керівники наглядових банківських інстанцій повинні чітко бачити цілі та спиратися на розроблені робочі процедури, якими є Базельські основні принципи ефективного банківського нагляду.

Запобігати зазвичай краще, ніж виправдати. Тому Національний банк України має використовувати існуючі та розробляти нові інструменти для вивчення банків. Це не просте завдання, зважаючи на обмеженість ресурсів і часу, але поєднання фінансового звітування та моніторингу, інспекцій на місці та регулярного зв'язку з аудитором і керівництвом банку в багатьох випадках сприяє ранньому виявленню проблем. Оцінка діяльності фінансової установи потребує загальновизнаного підходу, який би сприймався всіма учасниками фінансового ринку. Все-

світньо визнано, що таким прийомом є рейтингування. Питання рейтингування банків є комплексним, займатися ним повинні спеціалісти рейтингового агентства високого рівня компетентності. Наглядовою рейтинговою системою користуються органи нагляду за банками, метою яких є комплексне відображення фінансового стану банку, дотримання нормативних актів, а також загальної робочої надійності. Ця система допомагає виявляти ті банки, недоліки яких у фінансовому та операційному відношенні, або в дотриманні нормативів вимагають особливої уваги з боку нагляду та зумовлюють вищий, ніж зазвичай, рівень участі наглядового органу. Особливої уваги заслуговує нещодавно запатентована Методика рейтингової оцінки діяльності банків "Гопак", яка є чи не єдиною вітчизняною розробкою такого рівня напряму, і яка може бути використана для виявлення проблемного, або слабкого банку.

Виходячи з вище описаного, робимо висновок, що в Україні банківська система формувалася значною мірою стихійно. Процес був практично не керованим. Як зазначають автори проекту Концепції фінансової безпеки України, формування банківської системи України відбувалося на базі "спадщини" колишніх радянських банків та методологічного забезпечення, запозиченого в розвинутих країнах. Подібна еkleктичність зумовила фактичну відсутність цілісного та послідовного методологічного підходу до банківської діяльності, при тому що техніка банківських операцій відпрацьована досконало.

Недостатньо і нині приділяється уваги проблемам управління розвитком банківської системи як системи в цілому. Відповідно до чинного законодавства це не є єдиною метою діяльності Національного банку. Основною функцією центрального банку — Національного банку України, відповідно до ст. 99 Конституції України є забезпечення стабільності грошової одиниці. Фактично розвитком банківської системи, крім неї самої, ніхто не займається. Основна увага Національного банку України зосереджена на реалізації грошово-кредитної політики, на оперативному управлінні діяльністю банків шляхом ужиття заходів регуляторного впливу та здійснення банківського нагляду. Свідченням цього є відсутність у Національному банку структурного підрозділу, який би предметно займався виключно проблемами розвитку банківської системи.

Процес управління банківською системою — це цілеспрямована діяльність Національного банку, орієнтована на розбудову в державі стабільної банківської системи, яка

ефективно функціонує і мережа банків якої спроможна охопити повноцінним кредитно-розрахунковим обслуговуванням усіх сфер національної економіки та зовнішньоекономічної діяльності, надавати суб'єктам підприємницької діяльності повний спектр банківських послуг.

Управління банківською системою в Україні має за мету розбудову в державі банківської системи, яка б сприяла економічному розвитку країни; була самодостатньою і стійкою; гнучкою і вчасно реагувала на виклики часу та можливі зовнішні негативні впливи; була готовою без загрози національним інтересам інтегруватися до світового економічного простору, забезпечувала гармонізацію інтеграційних процесів із національними інтересами. Управління розвитком банківської системи держави в цілому має здійснюватися на основі стратегії розвитку банківської системи. Поточне, або оперативне управління функціонуванням і розвитком системи комерційних банків здійснюється шляхом визначення обов'язкових для всіх банків вимог, правил і ключових параметрів (кількісних і якісних обмежень) їхньої діяльності, надання їм відповідної методологічної допомоги, в окремих випадках шляхом оперативного управління діяльністю проблемних банків.

Рішенням РНБО України від 15.06.2007 р. "Про хід виконання рішення РНБО України щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні" Кабінету Міністрів України доручено до кінця 2007 р. затвердити спільно з Національним банком України Стратегію розвитку фінансового сектору України, в тому числі банківської системи. У рамках стратегічного планування як складової стратегічного управління на найближчі роки мають бути визначені основні напрями розвитку вітчизняної банківської системи, які зараз чітко не окреслені, у зв'язку з чим багато банківських спеціалістів вважають: якщо Україна піде шляхом країн Східної Європи, то найближчим часом може не залишитися жодного банку з українським капіталом. Загальною їх кількістю теж значно скоротиться. На думку президента Українського товариства фінансових аналітиків, прозорими в українській банківській системі залишаться 30—50 банків. Саме тому зараз гостро стоїть питання підвищення конкурентоспроможності банківської системи і збереження її національних пріоритетів в умовах глобалізації фінансових ринків.

Необхідно створити систему управління, яка б, з одного боку, забезпечувала стабільність банківської системи, а з іншого — її ефективність і динамічне зростання. Перше мають

забезпечувати органи регулювання, а друге — учасники ринку і їхні організації саморегулювання. Важливе місце в комплексі заходів з удосконалення управління банківською системою належить банківському нагляду. Досвід організації та здійснення банківського нагляду свідчить про позитивну динаміку процесу його розвитку, здатність забезпечувати достатню стабільну діяльність банківської системи держави. Проте цей же досвід вказує і на наявність значних резервів удосконалення організації банківського нагляду. Це стосується, насамперед, законодавчо-правового та нормативно-методичного забезпечення на всіх етапах здійснення банківського нагляду. Основним недоліком цього забезпечення є можливість неоднозначного трактування багатьох нормативних актів Національного банку України, що дозволяє учасникам системи ігнорувати вимоги цих актів, уникаючи при цьому відповідальності, створює передумови для можливості корупційних дій.

Актуальною залишається проблема інсайдерства. Власники та акціонери банків створюють структури та використовують схеми, що дозволяють з юридичного погляду уникати інсайдерства. У цьому плані проблематичним є те, що на відміну від органів податкової служби законодавство не передбачає використання банківським наглядом у своїй роботі непрямої інформації. Трапляються випадки перекручення персоналом банків звітності та приховування реальної оцінки якості капіталу, сформованих активів та їх забезпечення.

Достатньо складною проблемою залишається нагляд за великими та ризиковими операціями банків у режимі реального часу. З метою удосконалення такого нагляду запроваджено системний поточний моніторинг діяльності банків, який дозволяє виявляти конкретні банківські операції, що суперечать як вимогам нормативно-правових актів Національного банку України, так і власним внутрішньобанківським положенням і оперативним чином на них реагувати. Головними проблемами у повномасштабному впровадженні такого моніторингу є недосконалість законодавства та недостатнє кадрове його забезпечення.

ВИСНОВКИ

Банківська система сьогодні переживає важкий період свого розвитку, де відбувається повний перехід до сучасного управління та діяльності. Водночас ці зміни відбуваються з поступовим розвитком вкрай нестабільної економіки України, яка на неї впливає досить негативно. Адже розвиток нормативно-правової, фінансово-кредитної і

будь-якої іншої системи країни залежить перш за все від політичної та економічної стабільності. Банківська система має ряд проблем, котрі зумовлені її еволюційним розвитком, з одного боку, та впливом вище наведених базових проблем — з іншого. Якнайшвидше та найефективніше вирішення цих проблем характеризуватиме її відповідно до всіх міжнародних стандартів.

Досягнення найкращих результатів стане реальністю тільки в тому випадку, коли в Україні будуть реалізовані наступні кроки:

- поліпшення інвестиційного клімату в країні в цілому;
- визначення пріоритетів економічного розвитку;
- підвищення рівня добробуту населення і зміцнення корпоративних фінансів;
- вдосконалення правових основ і розробка концептуально програмних документів функціонування банківської системи;
- підвищення рівня монетизації економіки;
- зниження частки готівкового грошового обігу;
- нарощування ресурсного потенціалу банківської системи; забезпечення довгостроковості і доступності кредитних ресурсів;
- посилення довіри населення і суб'єктів господарювання до банківської системи;
- підвищення ринкової капіталізації банківської системи;
- вдосконалення корпоративного управління в банківській системі;
- розвиток інституціональної інфраструктури ринку банківських послуг; організація ефективної роботи Банку розвитку; створення повноцінних інвестиційних банків;
- розширення і вдосконалення фінансових інструментів;
- підвищення прозорості функціонування комерційних банків.

Література:

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" // www.rada.gov.ua.
2. Інструкція "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні", затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. — № 368 // www.rada.gov.ua.
3. Положення "Про шанування та порядок проведення інспекційних перевірок" затверджене постановою Правління НБУ від 17.07.2001 р. — № 276 // www.rada.gov.ua.
4. Еволюція і перспективи розвитку банківських систем Польщі та України // Вісник НБУ. — травень. — 2007.
5. Розвиток національної банківської системи в умовах глобалізації світової економіки // Вісник НБУ. — жовтень. — 2006.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2009 р.